

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра соціології та психології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

вибіркових компонент третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

011 «Освітні, педагогічні науки»

за темою – Методика організації самостійної роботи студентів

м. Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології факультету № 6
(протокол від 29.08.2023 № 8)

Розробник:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ **Олена ФЕДОРЕНКО**.

.

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця **Вікторія БУДЯНСЬКА**;

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Валентина ТЮРІНА**

План лекції

1. Організація самостійної роботи з професійно орієнтованих дисциплін з урахуванням індивідуальних можливостей студентів..
2. Методичне забезпечення самостійної роботи студентів.
3. Особливості організації самостійної роботи у ЗВО із специфічними умовами навчання.
4. Самостійна робота здобувачів освіти в умовах дистанційної освіти.

Рекомендована література:

Основна

1. Основи педагогічної техніки : навч. посібник для магістрантів, аспірантів, докторантів та викладачів вищ. навч. закл. України / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. Харків : Титул, 2006. 176 с.
2. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. /уклад. Федоренко О.І., Тюріна В.О., Гіренко С.П., Червоний П.Д. та ін.; за ред. О.І. Федоренко. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.
3. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. / О.М. Рубан, Л.О. Рубан, П.В. Максименко, С.В. Мороз; МВС України, Кіровогр. юрид. ін-т ХНУВС. Кіровоград : Кіровогр. юрид. ін-т ХНУВС, 2010. 110 с.
4. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Центр учб. літ., 2009. 472 с.
5. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / О. В. Малихін, І. Г.Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Київ : КНТ, 2014. 262 с.
6. Методика викладання у вищій школі : навч.-метод. посіб. / Уклад. : В.І. Кобаль. Мукачево: Вид-во МДУ, 2016. 203 с.
7. Корміна Л. І. Методика викладання дисциплін за фахом у вищих навчальних закладах. Луцьк : Вежа, 2016. 52 с.
8. Професійна педагогіка : підручник / Авт. : О.В. Грабовський, Л.В. Коломієць, О.С. Савельєва, А.В. Семенова, В.Ф. Яні; за заг. ред. А.В. Семенової. Одеса : Бондаренко О.М., 2020. 575 с.

Допоміжна

1. Дзюба П. А., Зайцева Т. А. Посібник до вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» : навч. посіб. Дніпропетровськ : Ліра, 2015. 24 с.
2. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2014. 200 с.
3. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / авт.-уклад.: Малихін О. В., Павленко І. Г., Лаврентьєва О. О., Матукова Г. І. Київ : КНТ, 2014. 202 с.

Текст лекції

Вступ

Самостійна робота – спланована робота студентів, яка виконується за завданням і під методичним керівництвом викладача в його присутності або без безпосередньої участі педагога. Організація й забезпечення необхідних умов для здійснення самостійної роботи студентів зі спеціальних дисциплін є необхідним елементом підготовки майбутнього фахівця.

1. Організація самостійної роботи з професійно орієнтованих дисциплін з урахуванням індивідуальних можливостей студентів.

Самостійна робота – це вид навчально-пізнавальної діяльності, коли здобувачі освіти самостійно опрацьовує навчальні питання тему, вирішує задачу, виконує графічне завдання на основі знань, отриманих з підручників, навчальних посібників, книг, на лекціях, семінарських, практичних або лабораторних заняттях.

Реалізація сучасної парадигми вищої освіти передбачає відмову від моделі навчання, яка полягає у трансляції інформації викладачем та пасивного сприйняття її студентами, до гнучкого управління навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів освіти, формування в них навичок самостійного опрацьовування навчального матеріалу. За таких умов та відповідно до Положення про організацію освітнього процесу у закладах вищої освіти, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Значна увага з боку педагогів приділяється забезпеченню оптимального та раціонального співвідношення між аудиторними годинами та годинами, відведеними на самостійну роботу. Так, навчальний час, відведений на самостійну роботу студентів, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студентів, відведеного для вивчення конкретних дисциплін.

У педагогіці немає єдиного розуміння поняття «самостійна робота». Так, С. Архангельський трактує її як самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних, наукових і професійних завдань.

Як вид навчально-пізнавальної діяльності самостійна робота студентів складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт.

Самостійна робота інтегрує різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або у позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача.

Організація самостійної роботи передбачає проведення система заходів, спрямованих на виховання активності та самостійності як рис особистості, на набуття вмінь і навичок раціонального отримання корисної інформації (Б.Г. Юганзен).

Ряд авторів (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс) розглядають її як систему організації педагогічних умов, що забезпечують самоуправління навчальною діяльністю, яка відбувається за відсутності викладача.

Деякі науковці ототожнюють самостійну роботу студентів з самоосвітою, тобто самостійною пізнавальною діяльністю, яка спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації. Зауважимо, що як у самостійній роботі, так і в самоосвіті вирішальну роль відіграє робота з друкованим матеріалом для вивчення окремих питань за підручником, іншими джерелами.

Узагальнюючи наведені визначення, самостійну роботу охарактеризуємо як різновид навчальної діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, і як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів.

Таким чином, самостійна робота студентів – це специфічний вид навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що вчиться, формування його вмінь, знань і навичок; здійснюється безпосередньо через зміст і методи всіх видів навчальних занять. Організація й забезпечення необхідних умов для здійснення самостійної роботи студентів з професійно орієнтованих дисциплін є необхідним елементом підготовки майбутнього фахівця.

За дидактичною метою самостійна робота може бути:

а) підготовчою, яка спрямована на актуалізацію набутих знань, умінь для успішного оволодіння новими;

б) усвідомлюючою, яка забезпечує формування уявлень, відтворення понять, узагальнених уявлень, відтворення понять, узагальнених уявлень про сутність явищ, предметів;

в) тренувальною, що сприяє закріпленню навчального матеріалу, оволодіння новими способами діяльності;

г) узагальнююче-повторювальною, контрольною.

За формою організації самостійна робота може бути:

1) індивідуальною (виконання завдання студентом на рівні його навчальних можливостей без взаємодії з іншими студентами). Ця форма знаходить застосування в умовах комп'ютерного навчання, при перевірці тощо;

2) фронтальною (одночасне виконання всіма студентами одного й того самого завдання під керівництвом викладача);

3) колективною (передбачається взаємодія студентів, у процесі якої здійснюється розподіл функцій, обов'язків з урахуванням інтересів, здібностей кожного студента, що дозволяє проявити себе у колективній діяльності);

4) групою (академічна група розбивається на кілька груп для вирішення навчальних завдань, але кожен має виконати свою роль);

5) парною (форма є оптимальною при проведенні дослідів, на заняттях у лінгафонному кабінеті).

За характером діяльності студентів визначають такі типи самостійної роботи студентів:

а) репродуктивний – характеризується діяльністю виконавського відтворення за зразком, що необхідно для оволодіння вміннями, навичками певних дій, особливо у праці, занять гімнастикою, виконання лабораторних і практичних робіт тощо;

б) реконструктивний – передбачає не тільки копіювання, а й вибір способів діяльності, використання здобутих знань, прийомів, дій в інших ситуаціях (простий перенос), певну інтерпретацію їх;

в) евристичний – залучає студентів до самостійного аналізу, сприяє тому, що вони виходять за межі відомого зразку і висувають різні шляхи розв'язання задач, беруть участь у евристичних бесідах, формують питання, добирають докази за певною тезою;

г) творчий, який не обмежує студентів лише засвоєнням нового, а й включає їх у створення нового, а й включає їх у створення нового, студенти спостерігають факти і явища, висувають гіпотези, планують шляхи їх перевірки, вивчають наукову літературу, оцінюють результати, роблять висновки про можливість використання набутих знань.

Викладач бере участь в організації самостійної роботи студентів, створюючи відповідні умови, під якими розуміють фактори, які діють у навчальному процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на її результати. При визначенні умов організації самостійної роботи необхідно враховувати, що до її результатів належать продукти діяльності, отриманий досвід, стан особистості, її внутрішні потреби до розвитку самостійності.

2. Методичне забезпечення самостійної роботи студентів

Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід.

Ефективність організації самостійної роботи студентів і, як наслідок, самостійної навчальної діяльності в цілому, багато в чому визначається методичним забезпеченням. Усе методичне забезпечення, що постійно розробляється кафедрами, можна умовно поділити на чотири групи.

1. Методичні рекомендації організаційного характеру. У них надається структура та зміст виучуваного курсу, плани навчальних занять, рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів, визначаються терміни виконання індивідуальних завдань і форми контролю знань.

2. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з окремих розділів виучуваних курсів, у яких практичне застосування теоретичного матеріалу розглядається на прикладі розв'язання задач, здійснення певного роду розрахунків чи виконання вправ. Поряд з типовими пропонуються завдання пошукового характеру, а також завдання для самоконтролю знань.

3. Методичні вказівки для лабораторних робіт і практикумів, практичних занять, написання курсових і кваліфікаційних робіт та ін.

4. Програмно-педагогічні засоби навчального й контролюючого характеру.

Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти над конкретною дисципліною визначається робочою програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота здобувача вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручники, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій, практикум тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку здобувача вищої освіти.

Для самостійної роботи здобувачу вищої освіти також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна і періодична література, тому самостійна робота здобувача вищої освіти над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися у бібліотеці ЗВО, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також у домашніх умовах. У необхідних випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу здобувача вищої освіти до потрібних дидактичних засобів. Графік доводиться до відома здобувачів вищої освіти на початку поточного семестру.

При організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти з використанням складного обладнання чи устаткування, складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проєктування тощо) передбачається можливість отримання необхідної консультації або допомоги з боку фахівця. Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочою програмою навчальної дисципліни для засвоєння здобувачем вищої освіти у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд із навчальним матеріалом, який опрацьовувався під час проведення навчальних занять. За наявності в навчальному плані індивідуальних завдань (робіт) кафедра самостійно визначає кількість годин, необхідних для їх виконання. Ці години призначаються за рахунок самостійної роботи здобувача вищої освіти з дисципліни, в якій заплановане індивідуальне завдання. При цьому на виконання курсового проєкту (роботи) виділяється не менше 1 кредиту ЄКТС (30 годин).

3. Особливості організації самостійної роботи у ЗВО із специфічними умовами навчання.

Самостійна робота курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів здійснюється з метою відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу, закріплення та поглиблення знань, умінь та навичок; виконання індивідуальних завдань з навчальних дисциплін (курсіві роботи (проєкти),

розрахунково-графічні роботи, реферати тощо), воєнно-наукових і кваліфікаційних робіт; підготовки до майбутніх занять та контрольних заходів; формування в курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів самостійності та ініціативи в пошуку та набутті знань.

Самостійна робота курсанта, слухача, студента, ад'юнкта має забезпечуватися інформаційно-методичними засобами (підручники, посібники) та матеріально-технічними засобами (макети, тренажери, елементи озброєння та військової техніки), передбаченими робочою програмою навчальної дисципліни. Крім того, для самостійної роботи курсанта, слухача, студента, ад'юнкта рекомендується відповідна наукова та професійна навчальна література.

Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю.

Самостійна робота курсанта, слухача, студента, ад'юнкта з вивчення навчального матеріалу з конкретної дисципліни проводиться в навчальних аудиторіях, спеціалізованих класах, об'єктах матеріально-технічної бази з фізичної підготовки і спорту, бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, лабораторіях закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, бібліотеках інших закладів вищої освіти.

Для забезпечення належних умов самостійної роботи курсантів, слухачів, студентів на зразках озброєння та військової техніки, у комп'ютерних комплексах, на інших навчальних об'єктах підвищеної небезпеки ця робота може здійснюватися за попередньо складеним кафедрою графіком під керівництвом особового складу кафедр з наданням необхідної консультації або допомоги та дотриманням заходів безпеки.

Створення умов для плідної самостійної роботи курсантів, слухачів, студентів покладається на керівників (начальників) структурних підрозділів ЗВО. Безпосередньо її організовують командири підрозділів курсантів, слухачів, студентів. Облік самостійної роботи курсантів, слухачів, студентів ведуть командири підрозділів у журналі обліку навчальних занять (розділ обліку самостійної роботи).

Зауважимо, що методичні рекомендації до організації самостійної роботи курсантів, студентів,

Співвідношення самостійної роботи курсанта, слухача, студента та навчальних занять під керівництвом викладача становить: магістр не менше ніж $1/2$, бакалавр не менше ніж $1/3$ загального обсягу кредитів ЄКТС, відведених на вивчення конкретної навчальної дисципліни.

Тривалість самостійної роботи та навчальних занять під час підготовки фахівців на курсах професійної підготовки визначається відповідно до потреб особистості.

4. Самостійна робота здобувачів освіти в умовах дистанційної освіти.

Із появою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дистанційна освіта отримала потужний поштовх у своєму розвитку.

Дистанційна форма навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання реалізовується шляхом:

- застосування дистанційної форми як окремої форми навчання;
- використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах (до 10% від загального бюджету часу річного навчального навантаження).

Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційної освіти передбачає створення інформаційного навчального середовища.

Це середовище відіграє важливу роль в організації всіх елементів освітнього процесу, зокрема й самостійної роботи студентів, через інформаційну підтримку процесу навчання. Визначимо умови ефективної реалізації інформаційної підтримки процесу навчання студентів для проведення самостійної роботи, які полягають:

- у навчально-методичному забезпеченні процесу навчання;
- інформаційних технологіях навчання;
- комп'ютерній інформаційній мережі – Інтернеті;
- наявності електронної бібліотеки.

Інформаційне навчальне середовище забезпечується завдяки створенню медіатеки – банку інформаційних даних, що використовуються студентами і викладачами під час навчального процесу –при проведенні лекційних, семінарських і практичних занять, а також в додатковий до лекційно-семінарських занять час.

Навчально-методичне забезпечення процесу навчання проводиться через підготовку профілюючої кафедри до навчального процесу, що спирається на стандарти освіти щодо підготовки фахівця соціальної сфери, навчальні програми, навчально-методичні комплекси, модульні програми, робочі навчальні програми, навчально-методичні матеріали, навчальні підручники, посібники, розробки, довідкові видання тощо. Означені матеріали можуть як надаватись викладачами профілюючої кафедри, так і використовуватись як видання та досвід відомих учених, практиків-фахівців соціальної сфери, викладачів провідних вищих навчальних закладів країни. Навчально-методичні матеріали використовуються у друкованому вигляді через фонд кафедри або загальнобібліотечний, на інформаційних носіях, через систему «Інтернет», електронну бібліотеку кафедри, індивідуальні фонди викладачів і студентів.

Дистанційна освіта *сприяє формуванню умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів*, які є основою для їх подальшого професійного зростання в системі безперервного навчання.

Висновок

Самостійна робота здобувача вищої освіти є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувача вищої освіти, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 50% загального обсягу навчального часу здобувача вищої освіти, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти над конкретною дисципліною визначається робочою програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота здобувача вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручники, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій, практикум тощо. Методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку здобувача вищої освіти.